باس

ئەردەڵان عـەبدوڵا

ئەدەبی جیهانی و پرسی ژنکوشتن و شەرەف و نامووسپەرستی

تۆڵستۆی، مۆلێر، بەلزاک، لۆرکا، مارکیز

مەسەلەی ژنکوشتن و شەرەف و نامووسپەرستی، یەکێکە لەو بابەتانەی کە کەڵەنووسەرانی جیهان خۆیان پێوە خەریک کردووە، لە هەمان کاتیشدا توانیویانە ئەم بابەتە گرینگە، بکەنە بەرهەمێکی مەزنی ئەدەبی و خەڵکی سوودی لێ وەربگرێت. بەداخەوە هەتاوەکو ئەمڕۆش کۆمەڵگەی کوردی بەدەست ئەم کێشەیەوە دەناڵێنێت، ڕۆژانە هەواڵی کوشتنی ژنان دەبیستین. بە هەزارەها چیرۆکی گەورە رووی داوە، کە نەمانتوانیوە ئەم چیرۆکانە بپارێزین و بیانکەینە رۆمان یان چیرۆک. راستە لە رووی شیعرەوە بەرهەمێکی باشمان هەیە، وەلێ لە رووی رۆمان و چیرۆکەوە، هیچ بەرهەمێکی وامان نییە، کە جێگەی باسکردن بێت. من لێرەدا هەوڵ دەدەم لێکۆڵینەوەیەکی بچووک دەربارەی بەرهەمی چەند نووسەرێکی مەزنی جیهان "تۆڵستۆی، مۆلێر، بەلزاک، لۆرکا، مارکیز" بکەم. دیارە ئەگەر بمانەوێت لێکۆڵینەوە لەسەر ئەم بابەتە بکەین، پێویستمان بە چەندین کتێب هەیە، هەتا لەم مەسەلەیە بگەین.

لە یەکێک لە رۆژە ساردەکانی دیسەمبەری ساڵی پاردا، لە کتێبخانەیەکی شاری مانهایم، چاوم بە کتێبێکی نایابی تۆلستۆی کەوت. دیارە ئەم کتێبەش لەگەڵ چەند کتێبێکی تردا، لە لیستی ئەو کتێبانە دانرابوون، کە بۆ دیاری سەری ساڵ دەفرۆشان. هەموو کاتێک ئەوروپییەکان لە کۆتاییی ساڵدا، دیاری پێشکێشی یەکتری دەکەن. دیارە کتێبیش باشترین شمەکی دیارییە لایان. هەربۆیە هەموو جارێک لەم کاتەدا، کتێبخانەکان، نمایشی باشی کتێب دادەنێن.

یەکێک لە کارە جوانەکانی تۆلستۆی چیرۆکی "کرۆیتسێرسۆناتە"یە. ئەم کارەی تۆلستۆی، لە تەمەنی ٦٣ ساڵیدا، لە ٢٦ ئۆگوستی ١٨٨٩ لە گوندی Jasnaja Poljana نزیک مۆسکۆ نووسیویەتی. سەرۆکی کەنیسەی مەزنی ئارتۆدۆکسی رووسی لە پتریسپۆرگ، ئاگەداری ناوەرۆکی چیرۆکەکە کرایەوە. ئەویش یەکسەر فەتوای لە دژی ئەم چیرۆکە دەرکرد و لە تەواوی رووسیا قەدەغە کرا. هەربۆیە بەناچاری لە ساڵی ١٩٨٠ لە ئەڵمانیا چاپ کرا. تۆلستۆی ئەم چیرۆکەی پاش شاکارە گرینگەکانی "ئانا کارنیناو، جەنگ و ئاشتی" نووسیوە. واتە لە کاتێکدا نووسیویەتی، کە خاوەنی ناوبانگێکی رووسی و جیهانیش بووە.

ناوەڕۆکی ئەم چیرۆکە

«لە یەکێک لە ڕۆژەکانی سەرەتای بەهاردا، لە ناو یەکێک لە فارگۆنەکانی شەمەندەفەرێکدا، دوو ڕۆژی ڕێک بەڕێوە بووین. ڕێبواران لە وێزگەیەک سەردەکەوتن لە یەکێکی تردا دادەبەزین، تەنیا من و سێ ڕێبوار نەبێت، کە هەتا کۆتایی پێکەوە بووین.. لاپەڕە (٥)».

ئا بەم شێوەیە سەرەتای چیرۆکەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە. دوو پیاو، یەکێکیان بازرگان، ئەوی تریان پیاوێکی مۆن و تەمەن چل ساڵە، لەگەڵ ژنێکی کەمێک بە تەمەن، کە لە چینە بەرزەکان بوو. جارجارە جگەرەی دەکێشا و، پاڵتۆیەکی گەورەی لەبەردابوو. سەرەتای چیرۆکەکە بەگفتوگۆیەکی گەورە لەمەڕ پرسی ژنان و خێزانەوە دەست پێ دەکات. ژنەکە بەهەموو شێوەیەک پشتگیری ژنان دەکات، Posdnyschew کە پاڵەوانی چیرۆکەکەیە، دژی ژن و خێزان قسە دەکات.

پاش ئەم گفتوگۆیە، Posdnyschew دەست دەکات بەگێڕانەوەی چیرۆکی ژیانی خۆی. باسی چۆنیەتی ژنهێنان و خۆشەویستی خۆی دەکات. پاشان باسی گۆڕانی ژیانیان لەگەڵ ژنەکەی. چۆن حەزی موزیکی ژنەکەی، ژیانیان تێک دەدات. پاش ئەوەی ژنەکەی مامۆستایەکی موزیک دەناسێت، کە ناوی Truchatschewskij دەبێت. یەکێکە لە هاوڕێکانی خۆی. کاتێک ئەم پیاوە دێتە ناو ژیانی ئەم خێزانەوە، بەتەواوی باری دەروونی Posdnyschew تێک دەچێت. سەرەتا بەگومان پاشان دەبێتە یەقین و دڵی لە ژنەکەی پیس دەکات. کاتێک ڕۆژێکیان لە سەفەر دەگەڕێتەوە، سەیر دەکات پاڵتۆکەی Tru-chatschewskij لە دۆلابەکە هەڵواسراوە. کە دەچێتە ژوورەوە لەگەڵ ژنەکەیدا دەیبینێت، تەواو تێک دەچێت. سەرەتا ژنەکەی دەیەوێت هێوری بکاتەوە. بەڵام سوودی نابێت. پەلاماری چەقۆ دەدات و هەردووکیان دەکوژێت. پاشان پۆلیس دەیگرێت، بەڵام دادگا ئازادی دەکات، لێ هەموو ژیانی دەبێتە زیندانێکی گەورە. بەجارێک ژیانی تێک دەچێت و ئازاری کوشتنی ژنەکەی وازی لێ ناهێنێت. تۆلستۆی لە زمانی دووەمەوە، چیرۆکەکە دەگێڕێتەوە. واتە کەسێک گوێی بۆ قسەکانی پاڵەوانی چیرۆکەکە گرتووە. لە هەمان

کاتیشدا پشت بە هونەری فلاش باگ دەبەستێت، بۆ گێڕانەوەی رووداوە سەرەکییەکانی چیرۆکەکەی.

مەسەلە گرینگەکانی ئەم چیرۆکە

تۆلستۆی لەم چیرۆکەدا، چوار پرسی گرینگی تێکەڵاو کردووە. یەکەمیان دڵپیسی "غیرە" پیاو لە ژن. دووەمیان خۆشەویستی. سێیەمیان کاریگەری مۆزیک بەسەر مرۆڤەوە. چوارەمیان مەسەلەی ژن. تۆلستۆی لە رێگەی ئەم چوار تەوەرەوە، دەیەوێت کاریگەری هەر چواریان بۆ سەر کەسایەتی مرۆڤەکان روون بکاتەوە. هەر ئەو غیرە و دڵپیسییەیە، لە حاڵەتێکی مرۆڤانەوە، دەمانکاتە دڕندەیەکی شەیتانی، کە ئامادەین گەورەترین هەڵە بەرانبەر خۆشەویسترین کەسمان بکەین. لە هەمان کاتیشدا هەر سیحری خۆشەویستییە، کە دەتوانێت مرۆڤەکان بگۆڕێت. Posdnyschew کە پاڵەوانی چیرۆکەکەیە. دەڵێت: «هەتا ژنەکەم نەناسی، گەنجێکی خوێڕی بووم، هیچ گوێم بە ژیان نەدەدا. هەرگیز بیرم لە داهاتوو، لە کەسێکی تر نەدەکردەوە. هەموو کاتێک خەریکی جگەرەکێشان و ئارەق خواردنەوە بووم. بەڵام کە ژنم هێنا تەواو گۆڕام. لاپەرە (٢٣)».

هەر سیحری موزیکیشە، کە ژیانی ژنەکەی گۆڕی، لە ژنێکی بەرێزەوە بۆ ژنێکی خیانەتکار. لێرەدا تۆلستۆی رۆڵی موزیک بەسەر سێکسەوە دەردەخات. چۆن موزیک دەتوانێت، حەزە سێکسییەکانی مرۆڤ بجووڵێنێت. هەر ناوی چیرۆکەکەشی، بەناوی یەکێک لە کارە مەزنەکانی موزیکژانی گەورەی جیهان بێتهۆڤن داناوە.

دیارە جگە لەم باسانەش، باسێکی گرینگی تر کە بەلای منەوە زۆر پێویست بوو، مەسەلەی ژنانە. هەر لە سەرەتای چیرۆکەکەوە، بە کۆمەڵێک گفتوگۆی گرینگ دەربارەی پرسی ژنان دەست پێ دەکات.

Posdnyschew لە پاش کوشتنی ژنەکەیەوە کۆمەڵێک بۆچوونی نێگەتیڤ بەرامبەر ژن پەیدا دەکات.

* پیاو پێویستە ژن رابگرێت دەنا لەدەستی دەردەچێت.
* ژن پێویستە لە مێردەکەی بترسێت.
* خوێندنی ژنان ماڵی ئێمەیان وێران کرد.
* تەنیا دەبێت پیاو ئازاد بێت.
* ژن و مێردایەتی لەم رۆژانەدا بریتییە لە درۆ.

* ئێمە تەنیا لە بەرچاوی خەڵکی خێزانین، دەنا هەر لە دووەم مانگەوە رقمان لە یەکتری دەبێتەوە. لاپەڕەکانی ٦ بۆ ٢٠[١].

دیارە ئەم قسە و باسانەش، هەتاوەکو ئەمڕۆ لە ناو کۆمەڵگەی کوردیدا دەکرێت. زۆرن ئەو پیاوانەی کە بەم جۆرە سەیری ژنان دەکەن. زۆرن وەکو Posdnyschew هەرچی رقی خۆیانە، دەیانەوێت بەژنانی برێژن. دیارە لە رووسیاش سەردەمانێکی زۆر، ئەم قسە و باسانە زۆر لە مەجلیسەکانی گەرم کردووەتەوە.

گرینگی ئەم چیرۆکە بۆ ئەمڕۆی ئێمە

ئەو قسە و باسانە کە لەم چیرۆکەدا دەکرێت، رۆژانە لە ناو هەموو مەجلیسێکی ئێمەدا دەکرێت. بەداخەوە رۆژانە لە سەدان چیرۆکی وەکو ئەمەی Posdnyschew دەبێت. بەڵام بەداخەوە بەحوکمی ئەوەی ئێمە، نووسەرێکی مەزنی وەکو تۆلستۆیمان نییە، هەر بۆیە هەموو چیرۆکەکان لەگەڵ تەرمی پیرۆزی ئەو ژنانەدا، دەخرێنە ژێر گڵەوە. هیوادارم لە داهاتوودا ئەم چیرۆکە بکرێتە کوردی، چونکە هەم باسەکە گرینگە، هەمدیسان بە یەکێک لە جوانترین و مەزنترین کاری تۆلستۆی دەژمێردرێت.

چەند دێرێک لەسەر ژیانی تۆڵستۆی Leo N. Tolstoi

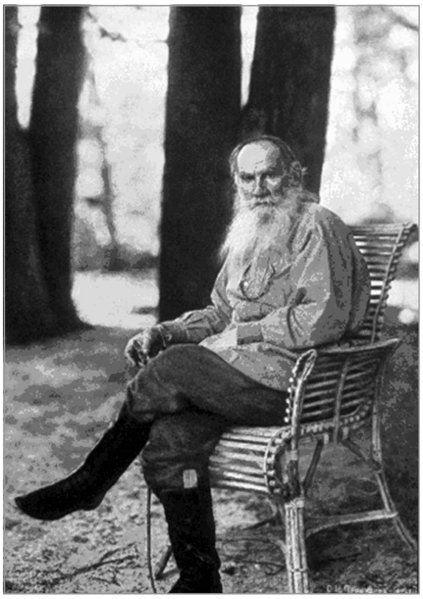

لە یەکێک لە خێزانە ئەرستۆکراتییەکانی رووسیا لە ٢٨ ئۆگوستی ١٨٢٨ لە دایک دەبێت. سەرەتا لە زانکۆ زمانی رۆژهەڵاتی دەخوێنێت. پاشان واز لەو دەهێنێت و دەچێت یاسا دەخوێنێت. بەڵام ئەمیش تەواو ناکات. خۆبەخشانە دەبێت بەسەرباز لە سوپای قەوقازی رووسیدا. لە ساڵی ١٨٥١ دا سەرەتای تێکەڵاوی دەبێت لەگەڵ جیهانی ئەدەب. لە ساڵی ١٨٥٧ واز لە سوپا دەهێنێت. ساڵی ١٨٦٢ Sofja Andreevna Bers دەهێنێت. کە کچی دوکتۆرێکی بەناوبانگی رووسی دەبێت. لە ساڵی ١٨٦٣ بۆ ١٨٦٩ رۆمانە مەزنەکەی "جەنگ و ئاشتی" دەنووسێت. لە پاش ئەم

ڕۆمانەوە، شورەتێکی گەورە پەیدا دەکات. لە ساڵی ١٩٠١ وە لە چەپەکان نزیک دەبێتەوە. لە ساڵی ١٩٠٨ پەیامێکی سیاسی لە دژی لەسێدارەدان دەنووسێت. لە ٢٨ ئۆکتۆبەری «ڕۆژی لەدایکبوونی» ساڵی ١٩١٠، ماڵەوە بەجێ دەهێڵێت. لە ٧ نۆڤێمبەردا وێزگەی شەمەندەڤەری Astapovo لە برسا و لە سەرما دەمرێت.

دەربارەی ژیانی تۆلستۆی سوودم لەم سەرچاوەیە وەرگرتووە.

http://www.die-leselust.de/buch/tolstoi-kreutzersonate.htm

مۆلێر

زۆر لە نووسەرانی جیهان، فەڕەنسا بە مەککەی خۆیان دادەنێن. بەشێک لە ڕەخنەگرانی ئەدەبیش پێیان وایە هەر کەسێک بیەوێت شارەزای ئەدەب بێت، پێویستە ئەدەبی فەڕەنسی بخوێنێتەوە. چەند ئەدیبێکی ڕادیکالیش پێیان وایە، هەر کەسێک ئەدەبی فەڕەنسی نەخوێنێتەوە، لە ئەدەب ناگات. دیارە منیش وەکو عاشقێکی ئەدەبی فەڕەنسی، ماوەیەکی زۆرە خۆم خستووەتە ناو دەریای ڕۆمان و، ڕووباری شانۆ، زەریای شیعری فەڕەنسییەوە. سەرەتا هۆگۆم ناسی، پاشان ئاشنایەتیم لەگەڵ مۆلێر پەیدا کرد، دواتریش بەلزاک و زۆلا و دوومام خوێندەوە. من خۆشم نازانم چۆن ئەم هەموو شاکارە مەزنە ئەدەبییە. لەم گەلە دەرچووە. ئەوەی لە فەڕەنسا ژیابێت، زۆر جار دەکەوێتە شکی ئەوەی، کە ئەو هەموو ڕووناکبیر و نووسەرە مەزنانەی جیهان، لە فەڕەنساوە هەڵقووڵابن، چونکە کاتێک تۆ لەو وڵاتە دەژی، لەگەڵ خەڵکی فەڕەنسی تووشی شۆکێکی سایکۆلۆجی دەبیت. ئەوەی لە کتێب دەربارەی ئەم وڵاتە خوێندوومانەتەوە، لەگەڵ واقعدا، عەرز و ئاسمانی فەرقە. بەهەرحاڵ با زۆر لە بابەتە سەرەکییەکەمان دوور نەکەوینەوە، ئەویش مەسەلەی ئەدەب و شەرەف و ناموسپەرستییە. دیارە لە ئەدەبی ئەمڕۆی فەڕەنسییدا ئەم مەسەلەیە هیچ بوونی نییە، وەلێ هەتا سەردەمانێکی زۆر، پانتاییەکی ئێجگار باشی داگیر کردووە. دەتوانم بڵێم هەتا پاش جەنگی دووەمی جیهانیش، ئەدیبە فەڕەنسییەکان باسی ئەم مەسەلەیەیان کردووە. وەلێ لە پاش شۆڕشی

١٩٦٨وه، ئیتر ئەم مەسەلەیە بەتەواوی ماڵئاوییی لە فەڕەنسا و ئەوروپا کرد. من هەوڵ دەدەم بەکورتی باسی نووسەرێکی مەزنی فەڕەنسی "مۆلێر" بکەم، کە ئەم مەسەلەیە پانتاییەکی باشی لە کارەکانی داگیر کردووە.

مۆلێر

مولێر بە باوکی ئەدەبی فەڕەنسی دادەنرێت. هیچ کەسێک ناتوانێت رۆڵی گرینگی ئەم نووسەرە مەزنەی فەڕەنسا لە بەرچاو نەگرێت. بەشێوەیەک زۆر جار کەسێک باسی زمانی فەڕەنسی بکات، دەڵێت "منیش زمانی مۆلێر دەزانم". مۆلێر جگە لەوەی شانۆنووسێکی مەزن بووە، لە هەمان کاتیشدا رەخنەگرێک و رووناکبیرێکی مەزنیش بوو. مۆلێر بەتەواوی شانۆی فەڕەنسی و جیهانی گۆڕی. توانی لە رێگەی شانۆوە، رەخنە لە سیستەمی پاشایەتی، ئاینی، کۆمەڵایەتی فەڕەنسی بگرێت.

شانۆی کردە گۆڕەپانێک و بۆ ماوەیەکی زۆر شەڕی گەورەی لەگەڵ دەسەڵاتی سیاسی و ئاینی فەڕەنسادا کرد. ئەوەی کە بەرهەمەکانی مۆلێری لا خۆشەویست کردم و هانی دام کە بەدوای بەرهەمەکانیدا بگەڕێم، ئەو بابەتە گرینگانە بوون، کە هەموو کاتێک شانۆکانی پێ رووناک کردوونەتەوە. دوو مەسەلە پانتاییەکی زۆریان لە کارەکانی مۆلێر داگیر کردووە. یەکەم. مەسەلەی شووکردنی کچان. دووەم مەسەلەی شەرەف و نامووسپەرستی. بەشێکی زۆری کارەکانی لەسەر مەسەلەی شووکردنی کچان بە زۆر لە لایەن باوک و براکانییەوە دەدوێت، لە زۆربەی شانۆکانیدا، ئەم باسە میوانی بەردەوامی سەر شانۆ بووە.

لە ساڵی ١٦٦٤ شانۆیەک لە ڤێرسای بەناوی "شووکردن بە زۆر و یان بە شوودان بە زۆر" دەنووسێت. هەر لێرەوە تێ دەگەین، کە چەندە ئەم نووسەرە مەزنە ئەم مەسەلەیە دەروونی هەژاندووە. مۆلێر وەکو هومانیستێک، زۆر دژی چەوساندنەوەی ژنان بووە و دژی بیری دواکەوتووی دەرەبەگایەتی بووە. من کاتێک بەرهەمەکانی مۆلێرم خوێندەوە، رێک وام

دەزانی باسی کۆمەڵگەی کوردی دەکات. زۆر سەیرە هەموو ئەو قسە و باسانەی کە لەو شانۆیە کراوە، ئەمڕۆ هەموو لەسەر شانۆی کۆمەڵگەکەماندا بە زیندوویی دەیبینن. هەربۆیە لە ساڵانی حەفتادا، بەشێکی زۆری بەرهەمەکانی کراون بە کوردی و لەسەر شانۆ پێشکێش کراون. لەوانە "پیسکەی تەڕپیر، کە لەلایەن ئەحمەد سالارەوە پێشکێش کراوە، پیری ئاخر شەڕ، لەلایەن سمکۆ عەزیز پێشکێش کراوە، بە زۆر کردمیان بە دوکتۆر، لەلایەن سەعدون یونس پێشکێش کراوە". هەموو ئەو بەرهەمانەش لە تی ڤی کەرکووک تۆمار کراون. کاتێک کە خەڵکی ئەم شانۆیەیان بینی، بەشێکی زۆری خەڵکی هەر وایان دەزانی ئەم شانۆیە لەلایەن ئەکتەرە کوردەکانەوە نووسراوە، یان بەواتایەکی تر وایان دەزانی کە لەلایەن نووسەرێکی کوردەوە نووسراوە. چونکە ئەو مەسەلانەی کە لەم شانۆیانەدا باس کران، هەموویان بوونیان لە کۆمەڵگەی کوردیدا هەبوو، لەوانە «بە زۆر بە شوودانی کچان لەلایەن باوک و براکانییەوە، لێدان و ئەشکەنجەدانی ژنان لەلایەن مێردەکانەوە، حەرامکردنی خۆشەویستی نێوان کچان و کوڕان». هەربۆیە بینەری کوردی، زۆر بە تامەزرۆوە بوون بۆ شانۆکانی مۆلێر.

لێدانی ژنان

لە شانۆگەریی "بە زۆر کردمیان بەدوکتۆر"، "Sganarelle، سگانارێل" کابرایەکی سەرخۆشی بێکارە، هەموو کاتێک لە "Martine" ژنی دەدات. لێدانی ژنەکەی بووەتە عادەتێکی رۆژانەی ئەم پیاوە، هەروەک مارتینی ژنی دەڵێت: «هەموو رۆژێک هەتا سەرجێگە لێم دەدەیت[٢]،» کە مەبەستی تا شەو کاتێک دەخەون. جگە لە چەندین جنێوی ناشرین و سووک و چرووک کە بە ژنەکەی دەدات.

"ژن لە جنۆکە خراپترە" دیارە ئەم قسەیەش هی فەیلەسووفی یۆنانی ئەرستۆتالیسە، بەڵام سگانارێل بە ژنەکەی دەڵێت: «کاتێک کە من داواکارییەکم هەبوو، پێویستە تۆ بێدەنگ بیت[٣]». پاردۆکس لەوەدایە کە زۆر جار ژنان حەز دەکەن کە لە مێردەکانیان بترسن یان لێیان بدات. ئەمەش گەورەترین کێشەی ژنانە، کە زۆر جار هەست بەکەمی بوونی خۆیان لە بەرامبەر پیاوەکانیان دەکەن. هەروەک دەوترێت "گەورەترین کێشەی مرۆڤی کۆیلە ئەوەیە، کە هەست بە کۆیلەبوونی خۆی نەکات" یان بە واتایەکی تر هەست بە مافەکانی خۆی نەکات. ماندێلا دەڵێت «بەشێکی زۆری گەلی باشووری ئەفەریکا لەو باوەڕەدابوون، کە مرۆڤی سپی لەوان باشترە.[٤]». بەشێکی زۆری ژنانیش هەست بەچەوساندنەوەی

خۆیان ناکەن، یان کار بۆ مافەکانیان ناکەن، کە ئەمەش بەشێکی گەورەی کێشەی ژنانە لە هەموو جیهاندا. مۆلێر زۆر بەجوانی باسی ئەو حاڵەتەی ژنان دەکات. بۆ نموونە کاتێک Sganarelle لە Martine ژنی دەدات، Robert رۆبێرتی دراوسێیان دەیەوێت یارمەتی مارتین بدات و نەهێڵێت سگانارێل لێی بدات، کەچی بەپێچەوانەوە مارتین دژی رۆبێرت دەوەستێتەوە. کاتێک رۆبێرت بە تووڕەییەوە بە سگانارێل دەڵێت: «ئەوە تۆ شەرم لە خۆت ناکەیت، داڕزێیت پیاو، بۆ لە ژنەکەت دەدەیت»، کەچی یەکسەر مارتین وەڵامی دەداتەوە «ئێ من خۆم حەز دەکەم لێم بدات!» یان دەڵێت: «تۆ هەقت چییە بەسەر ئێمەوە، ئەمە چ پێوەندی بەتۆوە هەیە.» پاشتریش لێی تووڕە دەبێت «تۆ بۆ لووت دەخەیتە هەموو شتێکەوە، تۆ هەقت بەسەر خەڵکەوە چییە(٥)». کاتێک رۆبێرت گوێی لە قسەکانی مارتین دەبێت، تووشی شۆکێک دەبێت. چونکە ئەو چاوەڕوانی ئەوەی نەدەکرد، ئەو بۆ یارمەتیدانی مارتین چوو بەگژی سگانارێلی مێردیدا، کەچی مارتین دژی وەستایەوە. مارتین هێندە لە رۆبێرت تووڕە دەبێت، کە تا رۆبێرت داوای لێبووردنی لێ بکات، چونکە هاتووە بە هانایەوە.

LE MALADE IMAGINAIRE

پەیامەکەی مۆلێر راست و دروستە، خوێنەر باش لە مەبەستی تێ دەگات. بەداخەوە ئەم دیمەنانە لە زۆر شوێن و کات و ساتی جیاوازدا دووبارە و سەدبارە بوونەتەوە. زۆر جار کاتێک ژنێک لەلایەن مێردەکەیەوە لێی دەدرێت، خەڵکانی تر دەیانەوێت دژی کابرا بوەستنەوە، کەچی ژنەکەی یارمەتی مێردەکەی دەدات یان هاوکاری خەڵکی تر قبووڵ ناکات. بەداخەوە ئەمەش کێشەی گەورەی ژنانە. لە هەمان کاتیشدا مۆلێر لەم شانۆیەیدا باسی دڕندەیی پیاو دەکات.

کە زۆر جار پیاوان لە هەق و ناهەق لە ژنەکانیان دەدەن. ئەوەی لەم شانۆیەدا گرینگە ئەوەیە، کە باسی لێدان و ئەشکەنجەدانی ژنان دەکات لەلایەن مێردەکانیانەوە، کە ئەمەش مەبەستی سەرەکی ئێمەیە.

کچ بە زۆر بە شـوودان

یەکێک لە باسە گرینگەکانی تری شانۆگەرییەکانی مۆلێر، بە زۆر بە شوودانی کچانە، کە لەو سـەردەمـەدا زۆر باوی بووە. هـیچ کـاتێک کـچێک تەنانەت کـوڕێکیش، نەیتـوانیـوە بە ئارەزووی خـۆی، هـاوسـەری هـەڵبـژێرێت. بەڵکو هـەموو کـاتێک باوکەکانیان بڕیاریان لـەسـەر چۆنیەتی ژیانی هـاوسـەریەتی منداڵـەکانیان داوە. مۆلێر لە بەشێکی زۆری شـانۆکانیدا، ئەم باسـەی وروژاندووە. تەنانەت لە سـاڵی ١٦٦٤ یەکێک لە بەرهـەمـەکانی بـە نـاوی "بە زۆر بە شـوودان" دادەنێت. مـۆلێر ویسـتوویەتی دژی ئـەم دیاردەیە بوەسـتێتـەوە و تەختـی شـانۆی کـردووەتـە گـۆڕەپانێک بۆ شـەڕی نامـووسـپـەرسـتی لە دژی بیـری دواکـەوتووی کـۆمـەڵگەی فەڕەنسی.

لە شانۆگـەری "پیرە نەخـۆشێکی دامـاو، بەکوردی کراوە بە پیری ئاخر شەڕ". لە شانۆگەرییەکەدا، Ar-agansی نەخۆش بە زۆر دەیەوێت Angelique کچی بداتە Thomas کـوڕی Diafoirus. ئەمـەش هـەمـوو لەبەر خـاتری خـۆی. ئاراگـان کابرایەکی نەخـۆشی پیـرە، دەیەوێت کـچـە نازدارەکـەی بکاتـە قـوربـانی دەروونی نەخـۆشـی خـۆی. لە کـاتێکدا Angelique ی کـچی حـەزی لە Cleantheیە. بەڵام باوکی نـەخـۆشی رازی نییـە، ئەو دەیەوێت بیـداتە تۆمـاسی دوکـتـۆر بۆ ئـەوەی خــۆی و بـاوکی هــەمـــوو کـــاتێک چاودێری پزیشکی بۆ بکەن(٦).

لە شـانۆگـەری "بە زۆر کردیانم بە دوکتـۆر" هـەمان باس دووبـارە دەکـاتەوە. لـە کـاتێکدا Lucinde حـەزی لە Leandre ە و دەیەوێت شـووی پێ بکات، وەلێ Geronteی باوکی رازی نابێت، چونکە لە خانەوەدایەکی دەوڵەمەند نییـە. ئەو دەیەوێت کـچـەکەی بـداتە کوڕێکی دەوڵەمـەند و خـانەوادەیەکی ناودار. لە ئـەنجامـدا Lu-cindeی کـچی نەخۆش دەکـەوێت، هیچ نە قسـە دەکا و نە نان دەخـوات. هـەمـوو دوکـتـۆری ناوچـەکـە دێن چارەسـەری نـاکـەن. لە کـۆتـاییـدا Sganarelleی شـێت دەدۆزنـەوە و خـۆی دەکاتە دوکتۆری کچەکە. کاتێک Sganarelle بە هۆکاری نەخۆشییـەکەی دەزانێت، هەوڵی

چارەسـەركـردنـی دەدات، دیارە ئەویش بـە هـۆی Leandre خـۆشـەویسـتـی Lucinde وە دەبێت، چونکە ئەو چیرۆکی خۆشەویستی خۆیانی بۆ دەگێڕێتەوە[٧].

مـۆلێر لەم شـانۆگـەرییـەیدا دوو باسـی گرینگ دەوروژێنێت، یەکـەمـیـان مـەسـەلـەی کچ بە زۆر بە شوودان، دووەمیـان چینی دەوڵەمەند و چینی هـەژار. لەبەرئەوەی Leandre کوڕێکی هـەژارە و لە چینی دەرەبەگ و دەوڵـەمەند نییـە، Geronte رازی نییـە کچـەکـەی شـووی پێ بکات. لـە هـەمـان کـاتدا رۆڵی ئازادی لە هـەڵبـژاردنی ژیانی هـاوسـەری، لەسـەر دەروونی کـچـان دیاری دەکـات. زۆر بەڕوونی دەری دەخـات، کـە چەندە ئەو بـڕیارە کـار لە دەروونی کچان دەکات، چۆن رازی نەبوونیان دەبێتە هۆی تووشبوونیان بە نەخۆشی دەروونی.

بەڵام لە شـانۆگـەری "سکاپینۆی سـاختـەچیدا"، باسـی بە زۆر ژنهێنان دەکـات لەلایەن باوکانەوە بۆ کوڕەکانیـان. لە گەشـتێکی بازرگـانیـدا، Aragante، Geronte بازرگان رێک دەکەون، کـە ئەو کچـەی خـۆی بدات بە کوڕی ئـەو، لە بەرامبـەردا ئـەویش کچـەکـەی بداتە کوڕی ئەم. بـە واتایەکی تر "ژن بەژن" دەکەن. لـە کاتێکدا هیچ کـام لە کچ و کوڕەکـانیـان، ئاگـەداری ئەو سـەودایە نین، دوور لە پرس و رای ئەوان، بڕیاری ژیانی هـاوسـەری ئەوانیـان داوە. لە کـاتێکدا Leandro حـەزی لـە کـچـە قـەرەجـێکە، بەڵام Gerontey باوکی زۆر دژی دەوەستێتەوە و، دەیەوێت بەزۆر کچەکەی Aragante ی هاوڕێی بهێنێت[٨].

من لەو بـاوەڕەدام هیچ کـەسـێک هێندەی مـۆلێـر، نەیتـوانیـوە مـەسـەلـەی کچ بە زۆر بە شوودان و لێدانی ژنان و ناموسپەرستی باس بکات. مۆلێر توانایەکی ئێجگار مەزنی لەم بوارەدا پیشان داوە. شانۆکانی مۆلێر تەنیا چەند دەقێکی گرینگی ئەدەبی نین، بەڵکو چەند دەقێکی گرینگی مێژووییشن، چونکە زۆر بەڕوونی باسـی کێشـە و گرفتـەکانی ئەو کاتەی کۆمەڵگەی فـەڕەنسیـمان بۆ دەکات، لە هەمـان کاتیشـدا، وێنەیەکی ئێجگار راسـتی ژیانی فەڕەنسییەکانمان پێ پیشان دەدات.

چەند دێڕێک لەسەر ژیانی مۆلێر

مـۆلێـر لە ١٤ یانوەری ١٦٢٢ لە پاریس لە دایک بووە. لـە ١٥ فـێـبـراوەر ١٦٧٣ کـۆچی دوایی کردووە. مـۆلێر بە باوکی فەڕەنسی دەژمێرێت. شانۆکانی بە بەردی بناغـەی شانۆی جیـهان دادەنرێت. چەندین شـانۆی مـەزنی نووسـیـوە لەوانە "بە زۆر کـردیانم بە دوکـتـۆر، پیسکە، پیرە نەخۆشێکی داماو، سکاپینۆی ساختەچی، بە زۆر بە شوودان".

بەلزاک

ئۆجێنی گراندێت

پارە ئەو خوا مۆدێرنەیە کە هەموو جیهان پەیڕەوی دەکات و دەسەڵاتی تەواوی بەسەر هەموو جیهاندا هەیە.

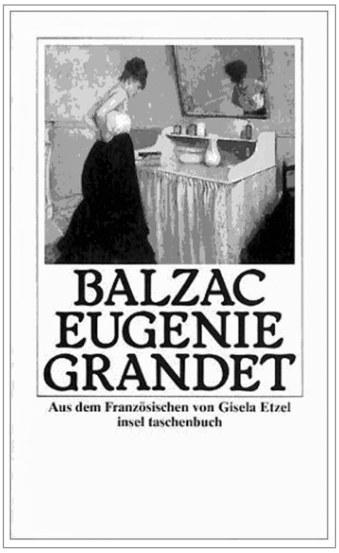

بەلزاک یەکێکە لە مامۆستاکانی رۆمانی فەڕەنسی و جیهان. کارەکانی بەلزاک بووەتە قوتابخانەیەک بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە خەریکی رۆمان نووسین. هیچ رۆماننووسێکی فەڕەنسی، هێندەی بەلزاک ناوبانگی نەبووە. کارەکانی بۆ زۆربەی زمانەکانی جیهان وەرگێڕاون. رۆمانی ئۆجینی گراندێت Eugenie Gran-det، بە یەکێک لە کارە سەرکەوتووەکانی بەلزاک دەژمێرێت. ئەم رۆمانە لە ساڵی ١٨٣٢ نووسیویەتی، چوار جاریش کراوە بە فیلمی سینەمایی بۆ یەکەم جار ساڵی ١٩٢١ کرا بە فیلم پاشان لە ساڵانی ١٩٤٦، ١٩٦٠، ١٩٩٤ کراوە بە فیلم. جێگەی ئاماژەیە دیستۆفسکی زۆر شەیدای ئەم رۆمانە بووە، هەر بۆیە بۆ خۆی وەری گێڕاوەتە سەر زمانی رووسی. ئەمەش گرینگی ئەم رۆمانەمان بۆ دەردەخات.

Grandet گراندێت سەرۆکی شارۆچکەی ساومور Saumur دەبێت. دیارە گراندێت سەرۆک شارەوانییەکی سادە نییە، بەڵکو خاوەنی چەندین رەز و باخی ناوچەکەشە. هەر بۆیە لە پاڵ دەسەڵاتی سیاسی، دەسەڵاتێکی بەهێزی داراییشی بەسەر ناوچەکەدا هەیە. ئەمەش وای کردووە کە خەڵکی بەچاوێکی ئێجگار رێزەوە سەیری بکەن و خەڵکی ئاسایی بە "باوکە گراندێت" ناوی دەبەن. گراندێت خاوەنی تەنیا کچێکە "Eugenie". کچێکی جوان و نازدارە. ناوبانگی ئۆجێنی لە هی باوکی زۆرترە. لەبەرئەوەی کچە تاقانەشە، هەموو لایەک خۆشیان دەوێت. کاتێک ئۆجێنی گەورە دەبێت، هەردوو خێزانی Grass-ine، Cruchotos کە دۆستی نزیکی گراندێتن، شەڕیانە لەسەر ئەوەی کە بیهێنن بۆ کوڕەکانیان. شەڕی ئەم دوو خێزانە دەبێتە قسە و باسی هەموو شارۆچکەکە. ئۆجێنیش

هیچ ئاگەی لەم قسە و باسانە نییە، هێشتا دڵەناسکەکەی تووشی کۆتری خۆشەویستی نەبووە. تا لە ٢٣ ساڵەی لەدایکبوونی ئوجێنیدا Charles Grandetی ئامۆزای لە پاریسەوە دێت بۆ ماڵیان. باوکی چارلس لە کارێکی بازرگانیدا تووشی ئیفلاسی دەبێت، ئەویش بەرگەی ئەم حاڵەتە ناگرێت و خۆی دەکوژێت. چارلسیش هیچ کەس شک نابات تا یارمەتیی بدات تەنیا مامی نەبێت. بەڵام مامیشی کابرایەکی پارەپەرست و دڵڕەقە، زۆر پێی ناخۆشە کە ئەرکی بەخێوکردنی کەسێکی تر بگرێتە ئەستۆی. بۆیە زوو قەناعەت بە چارلس دەکات فەڕەنسا بەجێ بهێڵێت بەرەو هیندستان یان ئەمەریکا بڕوات. چونکە لەوێ هەلی دەوڵەمەندبوون زیاترە. کاتێک چارلس ماوەیەک لەوێ دەژی، پێوەندی خۆشەویستی لەگەڵ ئوجێنی پەیدا دەکات. ئوجێنی زۆر خۆشی دەوێت و هەموو خشڵ و زێڕەکانی پێ دەبەخشێت بۆ ئەوەی بچێت بۆ هیندستان و لەوێ دەوڵەمەند بێت و پاش ماوەیەک بگەڕێتەوە بۆ لای. چارلس هەموو خشڵ و زێڕەکانی ئوجێنی دەبات و نایەتەوە بۆ لای. کاتێک گراندێتی باوکی بە پێوەندیی خۆشەویستی و ئەم کارەی دەزانێت. تەواو شێت دەبێت. دەکەوێتە سزادانی ئوجێنی خۆشەویستی. وەلێ ئوجێنی هەر چاوەڕێی چارلس دەکات. هەتا پاش ماوەیەکی زۆر دەگەڕێتەوە بۆ پاریس و لەوێ کچی یەکێک لە چینە ئەرستۆکراتەکانی پاریس دەهێنێت. ئوجێنی زۆر درەنگ دەزانێت، کە چارلس کەسێکی ساختەچی بووە و دەستی بڕیوە.

ژن خاوەنی خشڵ و زێڕەکانیشی نییە

بەلزاک لەم ڕۆمانەدا ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکات، کە ژن هێندە بێ دەسەڵاتە، تەنانەت خاوەنی خشڵ و زێڕەکانی خۆشی نییە. ڕاستە ئوجێنی زێڕێکی زۆری هەیە، وەلێ هیچ کاتێک خاوەنی سەرەکی ئەم زێڕە نییە، بەڵکو باوکی خاوەنیەتی، لەبەرئەوەی باوک یان پیاو زێڕەکە دەکڕێت، کەواتە هەر ئەویش خاوەنیەتی.

زیندانی ماڵەوە

گراندێت تەنیا حوکمی شارەوانییەکەی نەدەکرد، بەڵکو حوکمی ماڵەوەشی دەکرد. لەم کارەی بەلزاکدا بۆمان دەردەکەوێت، کە پیاو لە ماڵەوە حکومەتێکە بۆ خۆی. هەروەک چۆن حکومەت هاووڵاتیانی سزا دەدات و یاسایان بەسەردا دەسەپێنێت و زیندان و لێدانی هەیە، بەهەمان شێوەش پیاو لە ماڵەوە یاسای خۆی بەسەر ژن و منداڵەکانیدا دەسەپێنێت، مافی لێدان و زیندانیکردنیشی هەیە. گراندێت کاتێک بەم کارەی ئوجێنی کچی دەزانێت،

پاش ئەوەی باش لێی دەدات، ئینجا بڕیار دەدات لە ژوورەکەی خۆیدا زیندانی بکات و نەهێڵێت دایکیشی بیبینێت. لەم ڕۆمانەدا بەلزاک مەسەلەیەکی گرینگی باس کردووە، ئەویش زیندانیکردنی ژن و کچان لە ماڵەوە. دیارە ئەمەش جۆرێکە لە جۆرەکانی چەوساندنەوەی ژنان. لەم بارەیە هەزاران چیرۆکی وا ڕوویداوە. بگرە بووەتە جۆرێک لە سزادانی ژنان لەلایەن پیاوانەوە.

ژن لە ماڵەوە تەنیا مافی گریان و پاڕانەوەی هەیە

کاتێک گراندێت، ئوجێنی کچی زیندانی دەکات، دایکی زۆر دەگری و لە گراندێتی مێردی دەپاڕێتەوە کە ئوجێنی سزا نەدات و بیبەخشێت. وەلێ ئەو هیچ کاتێک گوێی بۆ ناگرێت، بگرە هەڕەشەشی لێ دەکات، ئەگەر واز نەهێنێت ئەوا سزای ئەویش دەدات. دایکی ئوجێنی هێندە دەگری و خەفەت دەخوات، تا پاش ماوەیەکی کەم تووشی نەخۆشییەکی کوشندە دەبێت و لەسەر جێگەدا دەکەوێت و پاشان دەمرێت. لە پاش مردنی ئینجا گراندێتی دڵڕەق بڕیاری ئازادکردنی کچەکەی دەدات. بەلزاک لەم ڕۆمانەدا دڵڕەقی و ملهوڕی پیاوی فەڕەنسیمان بۆ دەردەخات. چۆن پیاو دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری و ملهوڕانە بەسەر ژن و کچەکەیدا دەسەپێنێت. پیاوێک کە هیچ کاتێک میهرەبانی و سۆز لە دڵیدا بوونی نییە.

بەلزاک لە ڕێگەی ئەم ڕۆمانەوە پەیامێکی مرۆڤایەتی ئێجگار جوانی پێ بەخشیوین. دڵڕەقی، دڵپیسی، پارەپەرستی، خۆپەرستی، خۆشەویستی، ناپاکی، هەمووی لەم ڕۆمانەدا کۆ کردووەتەوە. لە هەمان کاتیشدا باری ژنانی فەڕەنسیشمان لەو قۆناغە بۆ دەردەخات. پێمان دەڵێت، چۆن ژنان لەلایەن پیاوەکانیانەوە دەچەوسانەوە. لە هەمان کاتیشدا وێنەیەکی ڕاستی ئەو کاتەی فەڕەنسامان پیشان دەدات(٩).

چەند دێڕێک لەسەر ژیانی بەلزاک

لە ٢٠ مای ١٧٩٩ لە Tours لە دایک بووە. باوکی مووچەخۆرێکی حکوومی بووە. دایکی لە خێزانە ناسراوەکانی پاریس بووە. لە ساڵی ١٨٢٩ یەکەمین ڕۆمانی بەناوی "Les Chouans, ou La Bretagne en 1799" بڵاو دەکاتەوە. بەلزاک لە پاڵ مۆلیێر و ڤیکتۆر هۆگۆ، بە باوکی ئەدەبی فەڕەنسی دەژمێردرێت، لە هەمان کاتیشدا ڕابەری قۆناغی ڕۆمانتیک بووە. بەهێزترین بەرهەمی بەناوی Comedie Humaine "کۆمیدیای

مرۆڤایەتی". ساڵی ١٨٤٢ نووسیویەتی. بەشێوەیەکی تەنزئامێز، رەخنە لە کۆمەڵگەی فەڕەنسی دەگرێت. بەلزاک پڕ بەرهەمترین نووسەری فەڕەنسییە، کە زیاتر لە ١٣٧ چیرۆک و رۆمانی نووسیوە. هەمووشی لە رووی ئەدەبی و فکری و مێژووییەوە، بایەخێکی ئێجگار گەورەی هەیە. بەداخەوە لەم بەرهەمە زۆرەی، هەتاوەکو ئەمڕۆ هیچ بەرهەمێکی ئەم کەڵەنووسەرەی جیهان نەکراوەتە کوردی. بەلزاک لە ١٨ ئابی ١٨٥٠ لە شاری پاریس کۆچی دوایی کردووە[١٠].

زەماوەندی خوێن

لۆرکا

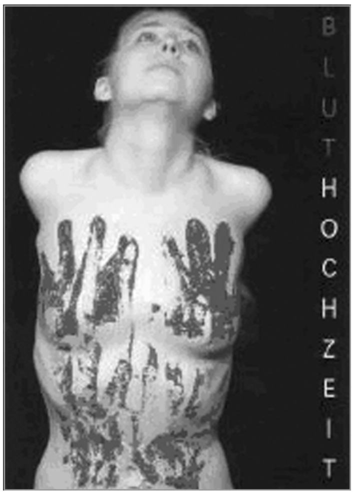

لۆرکا یەکێکە لە نووسەر و رووناکبیرە مەزنەکانی ئیسپانیا و جیهان. بەرهەمەکانی بە گەنجینەیەکی نایابی ئەدەبی دادەنرێت. بەگشتی بەرهەمەکانی لۆرکا باسی ژیانی کۆمەڵایەتی لادێکانی ئیسپانیا دەکات، بەتایبەت ژنان و کچانی لادێ. لۆرکا بەهۆی هەردوو بەرهەمی "زەماوەندی خوێن و یەرما" زۆر ناوبانگی دەرکرد. مەسەلەی شەرەف و نامووسپەرستی بە یەکێک لە باسە گرینگەکانی لۆرکا دادەنرێت. زۆر بەشێوازێکی ئەدەبی مەزن، توانیویەتی رۆڵی شەرەف و نامووسپەرستی لە ناو کۆمەڵگەی ئیسپانی دەربخات. بەتایبەت لە زەماوەندی خوێندا، زۆر بەجوانی ئەم باسەی وروژاندووە. دیارە لە ناو کورددا هیچ کەسێک هێندەی بەڕێز عەزیز گەردی شەیدای کارەکانی لۆرکا نەبووە. بەشێکی زۆری کارەکانی کردووە بە کوردی. بۆ یەکەم جار لە ساڵی ١٩٨٤ سێ تراژیدیای لۆرکا "یەرما، ماڵی بەرناردائەلبا، مرۆڤی بۆش" دەکاتە کوردی[١١]. لە ساڵی ٢٠٠٢ زەماوەندی خوێن دەکاتە کوردی. هەروەک خۆشی

دەڵێت کاتی خۆی نەیتوانیوە بڵاوی بکاتەوە. من لێرەدا زۆر سوپاسی ماندووبوونی دەکەم، کە بەشێوەیەکی ئێجگار جوان کوردانوویەتی. دیارە من هەموو کارەکانیم خوێندووەتەوە، وەلێ ئەوەی بەلامەوە زۆر جوان بوو، "زەماوەندی خوێن" بوو(١٢). هەر بۆیە ئەوم هەڵبژارد تا قسەی خۆمی لەسەر بکەم.

زەماوەندی خوێن، چیرۆکێکی تا بڵێیت نایابە. لۆرکا لەم بەرهەمەیدا باسی شین و شایی دەکات. چۆن لە پرێکدا شاییەک دەبێتە شینێکی قێزەوەن. لۆرکا ساڵی ١٩٢٨ هەواڵی ئەو چیرۆکەی لە یەکێک لە رۆژنامەکانەوە دەست دەکەوێت، کە لە یەکێک لە گوندەکانی باشووری ئیسپانیا رووی داوە. لە ساڵی ١٩٣٣ دەست دەکات بە نووسینی و هەمان ساڵ چاپی دەکات. دیارە بەهۆی جەنگی ناوخۆی ئیسپانیاوە ئەم بەرهەمە دوادەخرێت، ساڵی ١٩٤٤ بۆ یەکەم جار لە شاری زیوریخی سویسرا لەسەر شانۆ پێشکێش دەکرێت(١٣).

ئەم شانۆگەرییە باسی ژیانی لادێکانی ئیسپانیا دەکات. چۆن مەسەلەی " شەرەف، تۆڵە، چەوساندنەوەی ژنان، دواکەوتوویی، هەژاری" تێدا زاڵە.

دایکی زاوا دەڵێت: " نەفرەت لە هەر شتێ کە لەشی بنیادەم ببڕێ، لەشی پیاوی کۆک و بەوەج ببڕێ. لاپەڕە٥". کەچی هەر خۆشی دژی حووکمی یاسا دەوەستێتەوە و دەڵێت: "کەس دەتوانێ باوکتم بۆ بێنێتەوە؟ براتم بۆ بێنێتەوە؟ هەیە و نییە بەندیخانە، جا بەندیخانە چییە؟ بەکەیفی خۆیان نان دەخۆن، جگەرە دەکێشن، مۆسیقا لێ دەدەن! کەچی مردووەکانی من لە ناو گیادا خنکاون. لاپەڕە ٦". لێرەدا مەسەلەی کوشتن و تۆڵە باس دەکات، چۆن خەڵکی گیریان بەدەستی تۆڵەسەندنەوە خواردووە. ئا لەو کاتەی کە دایکێک تەنیا کوڕێکی هەیە، دەیەوێت ژنی بۆ بهێنێت. پاش ئەوەی باوک و کوڕە گەورەکەی دەکوژرێن، زۆر دڵی بەم کوڕەی خۆش دەبێت. وەلێ کاتێک بوکێکی جوانی بۆ دەدۆزنەوە، نازانن کە بووکە پێشتر دۆستی لیۆناردۆ بووە. لیۆناردۆ پێش دوو ساڵ دەچێت ژنێکی تر دەهێنێت. بەڵام ناتوانێت هیچ کاتێک خۆشەویستەکەی لە بیر بکات. تەنانەت ژن و منداڵەکەشی لە بیر نامێنێت.

هەروەک خۆی دەڵێت:

"گەورەترین سزامان ئەوەیە گڕی ئارەزوومان لە هەناودا بێ و بێدەنگ بین. کەرامەت چ دادی منی دا. چ کەڵکی هەبوو کە تۆ نەبینم و وات لێ بکەم شەو خەو نەچێتە چاوت و هەر

کەلەکان وەربگێڕی؟. لاپەڕە ٤٨". ئەم ئاگرە گەورەیەی ناخی لیۆناردۆ، شێتی دەکات هیچ گـوێ بـە داوونەریت و کـۆمــەڵگە نادات و بڕیار دەدات، کـە لـە شــەوی زەمــاوەندا بـووکێ هـەڵبگرێت و پێکەوە رابکەن. هـەروەها دەکـات لە شــەوی زەمــاوەندا قــەناعــەت بە بـووکێ دەکـات پێکەوە سـواری ئـەسـپـەکـەی دەبن و رادەکـەن. ئـیـتـر ئەم رووداوەش دەبێـتـە هـۆی تێکچـوونی زەمـاوەند و شـاییـەکە دەبێـتـە شین. زاوا و چەند کـەسـێکی تر دەکـەونە دوای لیۆناردۆ و بووکێ. لە کۆتاییدا لە یەکێک لە دارستانەکاندا دەیاندۆزنەوە و، لە ئاکامدا زاوا و لیــۆناردۆ یەکـتـری دەکـوژن. لۆرکـا لـەم شــانۆگـەرییــەدا، توانیــویەتی رۆڵـی شــەرەف و ناموسپەرستیمان بۆ دەربخات. لە هەمان کاتیشدا زۆر بەجوانی توانیویەتی بە کامێرا مەزنەکەی خۆی، دیمەنی شین و شاییمان بۆ تۆمار بکات.

دەبێت ئەوەش بڵێم هەتاوەکو ئەمڕۆش، وڵاتی ئیسپانیا بەیەکێک لەو وڵاتانە دەژمێرێت، کە رێژەی توندوتیژی دژی ژنان زۆر بەرزە. دیارە ئەوەش چەندین هۆکاری ئاینی و سیاسی و ئابووری هەیە. هیوادارم کە شانۆکارانی کورد بتوانن ئەم کارە مەزنەی لۆرکا بهێننە سەر شانۆ و پێشکێشی بینەری کوردی بکەن. بەڕاستی کاتێک من شانۆکەم خوێندەوە وام دەزانی لۆرکـا باسـی کـوردسـتـان دەکـات، چونکە هەمـوو دیالۆگ و رووداوەکـان لام نامـۆ نەبوون، بەڵکو لەلای خۆشمان چیرۆکی ئاوا رووی داوە.

چەند دێرێک لەسەر ژیانی لۆرکا

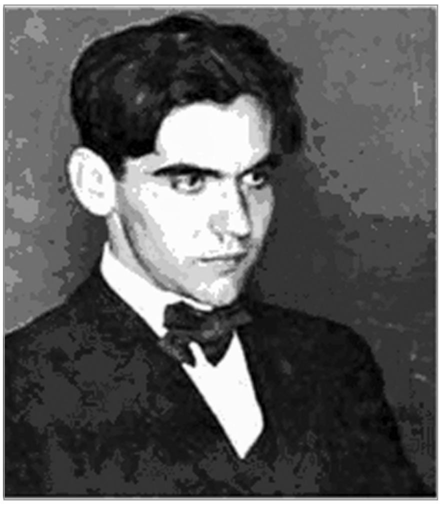

لۆرکـا لە ٥/٦/ ١٨٩٨ لە گـوندی Fuente Vaqueros، ســەر بە ناوچەی Granada لە دایک بووە. ســاڵی ١٩١٤ دەچێــتــە زانکۆی گـرانـادا و لە کـۆلێــژی یاســا و زانســتـی فـەلسـەفـەی دەخـوێنێت. پاشـان سـاڵی ١٩٢٨ دەچێـتـە زانکۆی مـەدرید و لەوێ کـۆمـەڵێک نووســەر و هونەرمــەندی بەتوانا دەناســێت، لەوانە نووســەری مــەزنی ئیــســپــانی Juan Ramon Jimenez هـەروەها رێژیســـیــۆری "دەرهێنەر" مەزنی ئیسپانیLuis Bunuel دەناســێت. پاشــان وێنەکـێـشی سـوریالی

سیلڤادۆر دالی دەناسێت و پێوەندییەکی ئێجگار بەهێزیان پێکەوە دەبێت، تەنانەت یەکێک لە کارەکانی پێشکێش ئەو دەکات. لۆرکا جگە لەوەی نووسەرێکی مەزنی شانۆ بوو، لە هەمان کاتیشدا وتاری سیاسی و ئەدەبی زۆریشی نووسیوە. جگە لەوەش مۆسیقاژەنێکی باشیش بووە، شارەزاییەکی باشی لە گیتاردا هەبووە. بەهۆی چالاکی سیاسی "کەسەر بەرەی کۆمارییەکانی بوو" دژی فاشیستەکان بوو. جگە لەوەش لۆرکا کەسێکی "هۆمۆسێکسوێل بوو" ئەمەش هێندەی تر قورەکەی بۆ خەست کردبووەوە. لە پێش جەنگی ناوخۆی ئیسپانی، لە ١٩ ئۆگۆستی ١٩٣٦ گرووپە فاشیستەکانی تیرۆری دەکەن(١٤).

یاداشتی کوشتنێکی چاوەڕوانکراو

گابریل گارسیا مارکیز

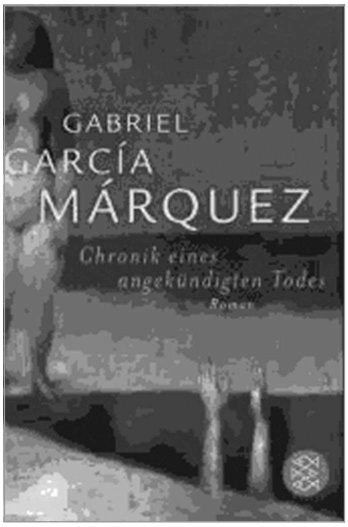

هیچ نووسەرێکی ئەمریکای لاتین، هێندەی گابریل گارسیا مارکیز ناوبانگی نییە. بەتایبەت لای ئێمەی کورد، ئەم نووسەرە ناوبانگێکی ئێجگار مەزنی هەیە. دەتوانم بڵێم ئەم نووسەرە توانی ببێتە پردێک، کە گەلانی ئەمریکای لاتینمان پێ بناسێنێت. ئەو کیشوەرەی کە هیچ کاتێک حکایەتی شۆڕش و حکوومەتە عەسکەرییەکانی لە بیر ناکرێت. هیچ کاتێک دانس و گیتار و گۆرانی، بەرۆکی بەرنادەن. منیش یەکێک بووم لە جەنگاوەری سوپا زۆرەکەی خوێنەرانی مارکیز. هەربۆیە زۆر بە پەرۆشەوە بەدوای بەرهەمەکانی دەگەڕام و دەمخوێندەوە. پێش چەند ساڵێک لەمەوپێش لە یەکێک لە کتێبخانەکانی ئەڵمانیا، کتێبێکی مارکیزم بەناوی "Chronik eines angekümdigten Todes" بەرچاو کەوت. دیارە من زۆر حەز ناکەم بە ئەڵمانی بخوێنمەوە، بە تایبەت کتێبی ئەدەبی، چونکە زمانی ئەڵمانی زۆر ئێسکی گرانە بۆ ئەدەب. کاتێک کە کتێبێکی ئەڵمانی دەخوێنمەوە، یەکسەر مەکینەی گەورە و دەبابە و چەکی کیمیاویم بیر دەکەوێتەوە. هێندە ئازارم دەدات، هەر دەڵێیت بەپێ خاوسی بەسەر سکەی شەمەندەفەردا دەڕۆم. وەلێ چیرۆک و شێوازی نووسینی ئەم کتێبە، وازی لێ نەهێنام و دەستم کرد بە خوێندنەوەی. ئەم کتێبە زیاتر لە

نۆڤلێت دەچێت تا رۆمان، یان زیاتر لە کارێکی مینیمالیست دەچێت. هەرچەندە رۆمانەکانی مارکیز بە گشتی، قەبارەیان گەورەیە، وەلێ بەپێچەوانەوە ئەم رۆمانە قەبارەی بچووکە، نزیکەی ١٥٠ لاپەڕێک دەبێت. ئەم رۆمانە ساڵی ١٩٨١ نووسیویەتی، واتە ساڵێک پێش ئەوەی خەڵاتی نۆبڵ وەربگرێت ١٤٠ ساڵیش پاش رۆمانە مەزنەکەی "سەد ساڵ تەنیایی" دێت. هەر پاش ساڵێک ١٩٨٢، بۆ سەر زمانی ئەڵمانی وەرگێڕاوە(١٥). ساڵی ١٩٨٧یش کرایە فیلمی سینەمایی.

من پێشتر چەند رۆمانێکی تری مارکیزم خوێندبووەوە، بەڵام هیچ کامیان تامی ئەم رۆمانەی نەبوو لام. بۆچی؟ لەبەرئەوەی کۆمەڵێک پرسیار، چەندین رووداوی سەیر، کۆمەڵێک رەخنەی کۆمەڵایەتی تێدایە. من کاتێک ئەم رۆمانەم خوێندەوە، وام دەزانی مارکیز باسی کوشتنی کەسێک دەکات، کە لە کوردستان دەژی. پاڵەوانی رۆمانەکە لام نامۆ نەبوون، بگرە هەرهەموویانم دەناسی. رۆژانە گوێمان لە چیرۆکی وا دەبێت. وەلێ هیچ کاتێک کەسمان نەمانتوانیوە ئەم چیرۆکە زۆرانەی کە لە کوردستان روو دەدەن، وەکو مارکیز بیانکەینە رۆمان و چیرۆک.

ئەم رۆمانە باسی چی دەکات؟

کرۆکی ئەم چیرۆکە باسی تاوانی کوشتنی کوڕێکی گەنج Santiago Nasar دەکات، کە لە لایەن دوو برای کچێکەوە دەکوژرێت، چونکە لەگەڵ خوشکەکەیان نووستوە و پەردەی کچێنی دڕاندووە. کاتێک Angela Vicario شوو بە Bayardo San Roman دەکات، لە شەوی یەکەمی زاوا پێی دەزانێت بۆ بەیانی تەڵاقی دەدات لاپەڕە ٣١. بەمەش ئابڕووی بنەماڵەی Vicario دەچێت. هەر بۆیە دوو براکەی perdo و pablo کە دووانە دەبن، دەیانەوێت تۆڵەی خۆیان لە Santiago Nasar بکەنەوە چونکە ئەو لەگەڵ خوشکەکەیان نووستوە لاپەڕە ٢٣. هەرچەندە ناسریش لەگەڵ خوشکەکەیان نەنووستوە، بەڵکو ئەمە فێڵێکی ئەنگێلا بوو، بۆ ئەوەی خۆشەویستەکەی بپارێزێت. ئەو وای دەزانی کاتێک ناوی ناسر بەرێت، براکانی لێی دەترسن و نایکوژن "لاپەڕە ١١٢"، چونکە ناسر کوڕێکی گەنجی ئازا بوو، بەڵام نەیزانی براکانی هیچ گوێیان لە ترس نەبوو. ئەم دوو برایە کە هەردووکیان قەساب دەبن، کاتێک بەم کارەی ناسر دەزانن، یەکسەر پەلاماری چەقۆ ئەڵمانییەکە دەدەن و باش تیژی دەکەنەوە بۆ ئەوەی ناسری پێ بکوژن "لاپەڕە ٧٥". بۆ بەیانی دەچنە ماڵی ناسر و دەیکوژن.

پەردەی کچێنی

یەکێک لەو باسە گرینگانەی کە مارکیز باسی لێ دەکات، مەسەلەی "پەردەی کچێنی"یە. چۆن هەموو ئابڕووی بنەماڵەکە لەسەر ئەم پەردەیە وەستاوە. من هەتا ئەم ڕۆمانەم نەخوێندبووە، هەروام دەزانی لای خۆمان ئەم پەردە گرینگی هەیە، وەلێ نەمزانی گەلانی تریش بەهەمان شێوەی خراپی ئێمە بیر دەکەنەوە. لە کاتێکدا Bayardo San Roman کە کابرایەکی غەریبە و تازە هاتووەتە ناوچەکە، تەمەنی لەسەرو سی ساڵییەوەیە، کەچی بە کچێکی گەنج رازی نابێت، چونکە پەردەی کچێنی نییە "لاپەڕە ٣٥". کاتێک کە ئەم پەردەیە نامێنێت، ژیانی هەموو خێزانەکە تێک دەچێت، ژیان مانا پیرۆز و جوانەکانی نامێنێت. بگرە حەزە شەیتانی و نەگریسەکانی ناخی مرۆڤ جێگەیان دەگرێتەوە. "کاتێک زانیم خوشکەکەم کچ نییە، حەزم دەکرد لەو کاتەدا بمرم، نەک ئەو هەواڵە شەرمەزارییە ببیستم. لاپەڕە ١٣". بەم شێوەیە خوشکەکەی Angela Vicario وەسفی ئەو حاڵەتەمان بۆ دەکات.

لێدانی کچان

لە هەمان کاتیشدا مەسەلەی توندوتیژی بەرامبەر ژنان، تەوەرەیەکی تری ئەم ڕۆمانەیە. کاتێک Angela Vicario کەشف دەبێت و تەڵاق دەدرێت و دێتەوە ماڵی خۆیان، باوکی و براکانی هێندەی لێ دەدەن، کە هەموو گیانی بریندار دەکەن. هەر بۆیە ڕۆژانی دوایی، سەرپۆشێکی گەورە دەدات بەسەریدا، بۆ ئەوەی برینەکانی بشارێتەوە و جێگەی لێدانەکە خەڵکی نەیبینێت. "لاپەڕە ١٠٣".

"شەرەف بریتییە لە خۆشەویستی. لاپەڕە١٢١".

ئەمە قسەی دایکی کچەیە، کە مەزنی شەرەف دەردەخات. لێرەدا مارکیز هەوڵی داوە، پەردە لەسەر وشەی شەرەف هەڵماڵێت و بەناخی مرۆڤەکاندا بەدوای پێناسەی ئەم وشەیەدا بگەڕێت. ئەوەی من هەستم پێ کرد، کە شەرەف لای خۆشمان بەهەمان شێوە پێناسە دەکرێت.

کوشتنی مرۆڤ لەسەر شەرەف کارێکی ئاینی و پیرۆزە

«ئێمە ئامادەین ئەگەر زیندووش بێتەوە، هەزار جاری تر بیکوژین. ئێمە بە باوەڕی تەواوەوە کوشتمان و هیچ لێی پەشیمان نین. هیچ خۆمان بە تاوانبار نازانین، بە تایبەت لە بەردەم خوا و خەڵکیدا... لاپەڕە ٦٣.»

ئا بەم شێوەیە perdo و pablo لە بەردەم دادگا قسە دەکەن. هیچ کاتێک خۆیان بە تاوانبار نازانن، بەڵکو خۆیان بە دوو قارەمان دەزانن، کە کارێکی پیرۆزیان ئەنجام دابێت. لێرەدا مارکیز زۆر بە جوانی هەستی ناخی ئەو کەسانەمان بۆ دەردەخات، کە ئەم کارە دەکەن. پێمان پیشان دەدات، چەندە مەسەلەی شەرەف کار لە ناخی مرۆڤەکان دەکات، هەموو پێوەرە مرۆڤی و ئەخلاقییەکانی تری لە بیر دەچێتەوە.

"کاری قەسابی، روحی کوشتن لای مرۆڤەکان دروست دەکات. لاپەڕە٦٧"

مارکیز لەم رۆمانەیدا کاری قەسابی دەخاتە ژێر پرسیاری ویژدانەوە، ئایا کەسێک بتوانێت حەیوانێک سەربىڕێت، ناشتوانێت مرۆڤێک سەربىڕێت؟ ئایا ئەم پیشەیە چەندە بۆ سەر روحی مرۆڤەکان ترسی هەیە. لێرەدا مارکیز هەوڵی داوە بەم رۆمانە دژی ئەم پیشەیەش بوەستێتەوە. کەچی شێرزاد حەسەن لە چیرۆکی "ژنێکی منگن"دا، هەوڵی داوە پیشەی قەسابی لای خوێنەری کورد جوان بکات(١٦).

بۆچی کوشتنێکی چاوەڕوانکرا بوو؟

دیارە من سەیرم لەو ناوونیشانە دەهات، وەلێ هەرخۆی بۆمان روونی دەکاتەوە بۆچی. هەردوو برا perdo و pablo پێش ئەوەی بچن ناسر بکوژن، تەواوی ناو دێکە لەم کارەیان ئاگەدار دەکەنەوە. بە زیاتر لە ١٢ کەسیان وتووە، ئێمە نیازی کوشتنی ناسرمان هەیە "لاپەڕە ٧٤". سەیر لەوەدایە ناسریش ئاگەی لەم هەواڵە بووە، بەڵام گوێی نەداوەتێ. بە بڕوای من ئەمە گرێی ناو رۆمانەکەیە. هەر بۆیە ئەمەشی کردووەتە ناوی رۆمانەکەی.

تورکی پارەپەرست

لەم رۆمانەدا لە لاپەڕە ١٢٦، زۆر بەجوانی وەسفی مۆرالی تورکەکانی دەکات، کە بە "پارەپەرست و خۆپەرست" وەسفیان دەکات. دیارە تورک چووبێتە هەر شوێنێکەوە، رەزای خۆی تاڵ کردووە. ئەم وەسفە زۆر دڵخۆشی کردم.

لە کۆتاییدا هیوادارم ئەم بەرهەمەی مارکیز بکرێتە کوردی، بە بۆچوونی من جوانترین بەرهەمی مارکیزە.

چەند دێڕێک لەسەر ژیانی مارکیز

لە ٦ مارسی ١٩٢٧ لە گوندی -Arac ataca سەر بە شاری Magdalena لە وڵاتی کۆڵۆمبیا لە دایک بووە. لە تەمەنی ١٢ ساڵیدا زەمالەیەکی خوێندنی لە -Je suitenkollegs لە شاری Zipaquira بۆ دەردەچێت، کە نزیکەی ٣٠کم لە گوندەکەی خۆیانەوە دوورە. پاشان ساڵی ١٩٤٦ لەسەر خواستی ماڵەوەیان، دەچێتە کۆلێژی یاسا دەخوێنێت. بەڵام ساڵی ١٩٥٠ واز لە کۆلێژی یاسا دەهێنێت. هەروەک لە بیرەوەرییەکانیدا باسی دەکات، ئەم بڕیارەی بووەتە مایەی تووڕەبوونی ماڵەوەیان. ئا لەو ساڵانەدا، مارکیز تێکەڵی دەریای ئەدەب دەبێت، زۆر هۆگری کارەکانی نووسەرانی جیهانی وەکو "هەمنگوای، جیمس جۆیس" دەبێت. پاشان دەست دەکات بەنووسینی شیعر و چیرۆک. پاشتریش دەچێتە بواری ڕۆژنامەوانییەوە، ساڵی ١٩٥٤ لە ڕۆژنامەی El Espectador کار دەکات.

پاشانیش لە چەندین وڵات دەبێتە نوێنەریان. ساڵانێکی زۆر لە شارەکانی "ڕۆما، ژنێف، پاریس، بەرشەلۆنە، مەکسیکۆ، نیویۆرک، کاراکس" کرۆسمۆندێتی ئەم ڕۆژنامەیە دەبێت. هەر لە ڕێی ئەم کارەشییەوە، وڵاتان دەگەڕێت و خەڵکانێکی هەمەجۆر دەناسێت. ئەمەش کارێکی زۆر باشی تێ کردووە. ساڵی ١٩٥٩ ڕابەری شۆڕشی کوبی "فیدل کاسترۆ" دەناسێت. کاسترۆ داوای لێ دەکات، کتێبێک دەربارەی شۆڕشی کوبی بنووسێت. ئەویش هەر ئەو ساڵە دەینووسێت. هەر لەو ساڵەوە کاسترۆ دەبێتە هاوڕێی نزیکی. ئەم پێوەندییەشی دەبێتە مایەی ڕەخنەی زۆر لە نووسەرانی جیهان. چونکە کاسترۆ کەسێکی دیکتاتۆرە. ساڵی ١٩٦٧ ڕۆمانی "سەد ساڵ تەنیایی" دەنووسێت. ئەم ڕۆمانە بۆ زۆربەی زمانەکانی جیهان وەرگێڕاوە و زیاتر لە ٣٠ ملیۆنی لێ چاپ کراوە. ئەم ڕۆمانە بووەتە پاسپۆرتێک بۆ مارکیز. لە پاش ئەم ڕۆمانەیەوە ناوبانگ دەردەکات. هەر لەسەر ئەم

ڕۆمـانـەش خـەڵاتی نۆبـڵ وەردەگـرێت. دیارە جگە لە خـەڵاتی تـری جیـهـانی وەردەگـرێت. لە ساڵی ١٩٩٨وە لە شـاری مەکسیکۆسـتی وڵاتی مەکسیک دەژی. خـاوەنی ڕۆژنامەی El Es- pectador و گۆڤاری Cambio [١٧].

سـەرچاوەکان:

1- Leo Tolstoi. Die Kreutzersonate. Aus dem Russischen von Raphael Löwenfeld. Anaconda Verlag Köln 2006.

2- Moliere. Der Arzt Wider Willen. Rotbuch Verlag, Berlin, 1989, S71.

٣- هـەمان سـەرچاوە. لاپەڕە ٧٢.

٤- نیلسۆن ماندێلا. گەشتە دوورەکەی لە پێناوی ئازادیدا. وەرگێڕانی: شێرزاد هـەینی. چاپخانەی موکریانی. چاپی یەکەم. کوردستان. هـەولێر. ٢٠٠٥. ل ٣٧.

5- Moliere. Der Arzt Wider Willen. Rotbuch Verlag, Berlin,1989,S72.

6- Der eingebildete Kranke. Moliere. Aus dem Französischen von. Wolf Graf Baudissin. Anaconda. Verlag GmbH. köln. 2007.

7- Moliere. Der Arzt Wider Willen. Rotbuch Verlag, Berlin,1989,S72.

8- Moliere Die Gaunereien des Scappino. Diogenes Verlag Ag. Zürich. 1975, S87.

9- Honore de Balzac. Eugenie Grandet. aus dem Französischen. Gerhard Lo renz. Eduard Kaiser Verlag. Wolfsberg.

10- www.Wikipedia. de. Honore de Balzac.

١١- لۆرکا. سێ تراژیدی. "یەرما، ماڵی بەرناردائەلبا، مرۆڤی بۆش". وەرگێڕانی: عـەزیز گەردی. چاپخانەی سەلما. چاپی یەکەم. بەغداد. ١٩٨٤.

١٢- زەماوەندی خـوێن. لۆرکا. وەرگێڕانی: عەزیز گەردی. چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری. چاپی دووەم، ٢٠٠٢.

13, 14- Federico Garcia Lorca.www. Wikipedia. de

15- Gabriel Garcia Marquez. Chronik eines angekündigten Todes. Aus. dem Spanischen von Curt Meyer- Clason. Kiepenheuer & Witsch Verlag. Köln. 1983.

١٦- شێرزاد حەسەن. ژنێکی منگن. چاپخانەی ڕەنج. چاپی یەکەم. سلێمانی ٢٠٠٦.

17- Gabriel Garcia Marquez.www.Wikipedia. de